

GYÁRFÁS ELEMÉR

EGY ÁT NEM ADOTT MEMORANDUM

„Az erdélyi három nemzet uniójának alapelvei”

Gyárfás Elemér (1884, Borzás [ma Dicsőszentmárton része] – 1945, Bukarest) jogász, közgazdász, politikus. Kolozsváron, Budapesten és a párizsi Sorbonne-on végezt jogi tanulmányokat. Erdélybe hazatérve 1909-ben ügyvédi oklevelet szerzett, és részt vett a megyei közéletben. 1917–1918-ban Kisküküllő megye főispánja, 1918-ban a helyi Nemzeti Tanács elnökévé választják. 1921-től a Magyar Szövetség megyei elnöke. A húszas évek közepétől a romániai Országos Magyar Párt elnöki tanácsának tagja, 1926-tól Csík megye szenátora. Ebben a tisztségében elsősorban egyházi és közigazgatási kérdésekkel foglalkozott, így szerepe volt az erdélyi római katolikus egyház és a román állam között létrejött konkordátum megszövegezésében. Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség alapítója és alelnöke, az Egyházmegyei Tanács tagja, 1933-tól a Katolikus Státus világi elnöke. A dicsőszentmártoni Közgazdasági Bank, később az Erdélyi Bankszindikátus elnöke, majd 1941–44-ben a Romániai Magyar Népközösség elnöke.

Alábbi elaborátumát Iuliu Maniunak szánta, akit jól ismert. 1919. március 21-én meg is írta neki a memorandumhoz csatolt kísérőlevelét, találkozott is vele Nagyszebenben, ám mégsem adta át neki. A Szebenben uralkozó közhangulat hatása alatt úgy ítélte meg, hogy „a memorandum elkésett. A kocka el volt már vetve, nemcsak az önálló, hanem az autonóm Erdély is túlhaladott álláspont volt már akkor.”

K. K. Gy.

■ Az erdélyi románság vezetői a forradalom kitörésének órájától kezdve csak saját népük megszervezésével foglalkoztak. Az 1918. december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlésre csak az erdélyi román nép kiküldöttei voltak hivatalosak. A megyesi gyűlés után bekapcsolódtak az erdélyi közéletbe a szászok is. Hogy azonban Erdélyben magyarok is laknak, azt a nagyszebeni kormányzótanács egyszerűen nem látszott tudomásul venni.

E taktikának mindkét népre végzetes következményeit éreztem és előre láttam. Ennek hatása alatt írtam meg az alábbi memorandumot Maniu Gyulához, a nagyszebeni kormányzótanács elnökéhez. Hogy megírtam és éppen ekkor írtam meg, arra nem csekély befolyással volt az a véres esemény is, melyről az előző fejezet számol be. [Dr. Bréda Emil ügyvédet 1919. március 10-én a földosztás lázában élő parasztok Erdőalján agyonverték. Lásd *Dr. Bréda Emil*. In: Gyárfás Elemér: *Erdélyi problémák 1903–1923*. Erdélyi Irodalmi Társaság, Cluj-Kolozsvár, 1923. 140–142. – K. K. Gy.]

A memorandumot személyesen vittem el Nagyszebenbe és Maniu Gyulától kihallgatást kértem vármegyém egyes fenyegetett közigazgatási

nyei ügyében. Maniu lekötelező szívességgel fogadott, panaszaimat nyomban személyesen orvosolta, előterjesztett kéréseimet teljesítette.

A memorandumot azonban mégsem adtam át neki.

A közvetlen érintkezés s a Nagyszebenben uralkodó közhangulat hatása alatt éreznem kellett, hogy a memorandum elkésztett. A kocka el volt már vetve. Nemcsak az önálló, hanem az autonóm Erdély is túlhaladott álláspont volt már akkor.

Konkrét kívánságaim honorálása dacára rezignáltán tértem vissza Nagyszebenből.

Május havában ismét volt egy momentum, mikor úgy látszott, mintha a nagyszebeni kormányzótanács a magyarországi események hatása alatt talán mégis hajlandó volna a megoldás valamilyen formáját akceptálni.

Ekkor bemutattam az általam kidolgozott kibontakozási tervezetet egy tekintélyes, idősebb magyar úrnak, kinek az nagyon megtetszett és elvitte Hätegan miniszternek, akkor már Kolozsvárra.

A nagyszebeni hangulat hatása alatt semmiféle illúziókat sem tápláltam az eredmény tekintetében.

Hätegan tényleg azt mondta a tervezetre, hogy az „nagyon érdekes”.

S ezzel sorsa meg is volt pecsételve.

Nekem azonban mégis megmaradt az a kétes értékű vigasztalásom, hogy a kibontakozási tervezet eljutott felelős kezekbe. S így soha senki sem vádolhatja meg az erdélyi magyarságot azzal, hogy nem kereste az erdélyi románsággal az érintkezést s nem jelölt meg modus vivendit Erdély harmonikus újjászervezésére abban az időpontban, mikor ledőltek a régi államkeretek, de az új államalakulások kérdésében még nem döntött a nemzetek legfőbb ítélőszéke.

A Maniu Gyulának át nem adott memorandum a következő:

Elnök Úr!

Falusi magányomban sokat elmélkedem fajom, nemzetem és szép Erdélyországunk sorsa felett.

Nem ejtettek soha egy percig sem kétségbe a nehézségek, súrlódások, a kulturális és gazdasági fejlődés mai akadályai, melyek sok embert megzavartak, sőt egyesek erkölcsi világának egyensúlyát is meggingatták.

Tisztában voltam és vagyok azzal, hogy mindez csupán természetes következménye a nagy átalakulással járó rázkódtatásoknak s annak az egymás iránti kölcsönös bizalmatlanságnak, féltékenységnak és sok félreértésnek, melynek orvoslására a múlt férfiai semmit sem tettek, azzal soha komolyan nem is törődtek.

Nem zavartak meg ezek a bajok és nehézségek engem azért sem, mert tisztában voltam vele, hogy a mostani nehéz, súlyos közállapotoknak előbb-utóbb meg kell változniok; a kormányzók és kormányzottak közötti viszonyban bizonyos modus vivendinek *kell* létrejönnie, hiszen az Elnök Úr kormánya alatt élő milliónyi magyarság nem *quantité négligeable*. Jól tudom azt, hogy szuronyokkal tartósan éppúgy nem lehet kormányozni, amint a kormányzottaknak sem lehet évtizedeken át állandóan a legmerevebb passzivitást és ellenszegülést tanúsítani. Személyesen ismerve és tapasztalva a kormányzótanács több tagjának s elsősorban Elnök Úrnak széles európai látókörét és modern, liberális gondolkodását, meg voltam

mindig győződve arról, hogy ha más nem, úgy az *idő* előbb-utóbb meg fogja hozni e problémák megoldását, vagy legalábbis a ma még égő, fájó sebek beheggedését.

Úgy ítélem meg a helyzetet, hogy az erdélyi magyarság nyugodtan, türelemmel bevárhatja az idők változását. Több veszténivalója már amúgy sincsen s bármely politikai változás csak enyhíthet, de többé már nem súlyosbíthat a sorsán. Ez a tudat nyugalmat és türelmet öntött a lelkembe s ugyanerre intettem mindazokat, akik sorsunkon kétségbeesve elkeseredtek.

Ma azonban úgy látom és érzem, hogy a helyzet megváltozott.

Szabadjon egy többszázados régi erdélyi román anekdotát felelevenítenem. Egy embert pokolba visznek az ördögök. Barátai, ismerősei sajnálkoznak rajta: No te szegény lélek, neked ugyan rossz sors jutott, rosszabb már nem is lehetne! Az elkárhozott nevetve válaszol: Dehogynem, dehogynem! Igaz, hogy a pokolba jutok s igaz, hogy a pokol a legnagyobb rossz, de mégis legalább *visznek* oda a hátukon az ördögök. Hát ha megnyergelnének, a hátamra ülnének s nekem kellene őket is vinnem, akkor is csak a pokolba jutnék s bizony sokkal rosszabb sorsom volna!

Az erdélyi magyarság ma már nem ringathatja magát abban a hitben, hogy sorsa rosszabbra nem, hanem csak jobbra fordulhat s nem számíthat többé arra, hogy ha egyéb nem, úgy lendít végül a sorsán az az előrelátás, mellyel a jó gazda saját érdekében kíméli, ápolja és gondozza nemcsak édes fiait és leányait, hanem igavonó marháját és fejőstehenét is.

Az okos, előrelátó gazda részéről számítani lehet erre a kíméletre. Az erdélyi magyarság azonban ma az előtt a helyzet előtt áll, hogy ugyan így is, úgy is a pokolba jut, de oda nem kényelmesen a hátukon viszik őt mások, hanem megnyergelik, hátára ülnek s neki magának kell majd vinnie másokat, akiknek szintén ugyanoda vezet az útjuk.

Három évet töltöttem a harctéren katonák között, ismerem a legénység gondolkozását és lelkiállapotát. E tapasztalataim alapján eleve tisztában voltam azzal, hogy ha a mielőbbi béke meg nem köttetik, akkor okvetlenül katasztrófa lesz a dolog vége s ezért már annak idején illetékes helyen többször figyelmeztettem a bekövetkező veszedelemre, mely abban rejlik, hogy nagy embertömegeket hadba szólítani, felfegyverezni és harcba vinni ugyan szintén elég nehéz dolog, de még mindig aránytalanul könnyebb feladat, mint ugyanezeket azután leszerelni, lefegyverezni s békés polgári foglalkozásukhoz minden rázkódtatás nélkül visszavezetni.

A románság impériuma ma Erdélyben egyfelől a román királyságra, másfelől az erdélyi román intelligenciára s köztük elsősorban a papságra támaszkodik. Nem túlzás tehát, ha azt mondom,

hogy egy esetleges bolsevik-szociálista agitáció ez ellen az uralom ellen harcba viszi azt az egész fegyvertárát, mellyel – ma például Magyarországon – oly fanatikusan küzd a közélet minden konzervatív, royalista, klerikális, imperiálista és nacionalista jellegű vagy annak minősíthető megnyilvánulása ellen.

Elnök Úr ismer engem, ismeri a románság nagy kérdéseiről a múltban és a jelenben vallott álláspontomat; ezért bizonyára nem fog sem félreérteni, sem megnehezíteni, ha nyíltan és őszintén kimondom, amit hiszek és gondolok.

Az erdélyi magyarság eddig bizonyos fásult egykedvűséggel nézte a *román nacionalizmus* és a *magyarországi bolsevizmus* harcát. Tisztában

volt azzal, hogy egyiktől sem várhat sok jót és bármelyiknek a győzelme esetén egyaránt a pokolba viszik az ördögök. De érezte másfelől azt is, hogy egyik sem irányul egyenesen és elsősorban ellene s változatos érzelmekkel reménykedett abban, hogy egyik vagy másik mégiscsak kíméletesebb lesz iránta.

A *magyarországi bolsevizmus Scyllája s a román nacionalizmus Charybdise* között azonban ma egy új veszedelem tűnt föl s ez: *a román bolsevizmus réme*.

Hogy ez a veszedelem reánk – erdélyi magyarokra és románokra nézve egyaránt – mit jelent, azt nem kell bővebben fejtegetnem. S hogy egy román bolsevizmus veszedelmének eshetőségével igenis komolyan számolnunk kell, azt falusi magányomban és teljes visszavonultságomban is módomban állott megállapítani.

A veszedelem ma még nem imminens. Az október végi budapesti forradalom kitörését sem hitte azonban senki közvetlenül küszöbön állónak. Szabadjon ezért – mint érdektelen külső személynek, aki *alulról* nézem ma a dolgokat – kifejezést adnom azon meggyőződésemnek, hogy amint Károly király és Wekerle illúziókban ringatózva lekésték az orvoslás történelmi pillanatát, úgy bekövetkezhetik az az idő s talán nincs is messze, midőn Elnök Úr kormányának nem annyira a magyar nacionalizmussal, mint elsősorban ezzel a belső veszedelemmel kell számolnia.

Ismételten kérem, hogy a kultúrember komoly aggodalmától sugallt eme nyílt és őszinte szót ne méltóztassék félreérteni.

A kultúrember aggodalma adta kezembe a tollat, hogy rámutassak azokra az eszközökre, melyekkel nézetem szerint meg lehetne előzni Erdély összes kultúrális és gazdasági kincseinek elpusztulását.

Ez az eszköz pedig: *az erdélyi magyarsággal kötendő igazságos és méltányos béke a wilsoni elvek s a történelmi Erdély alkotmányrendszerének alapján*.

Igaz, hogy a két népfaj ideológiáját ma egy világ választja el. Igaz, hogy Nagy-Románia ideálja s Magyarország területi integritásának elve, mint a tűz és a víz, ma engesztelhetetlen ellenségekként állanak egymással szemben.

Végeredményben azonban mindkét ideál csak *távolabbi* végcélja a két erdélyi népfajnak és *sokkal közelebb állanak mindkettőjük lelkéhez azok az értékek – saját tűzhelye, kultúrája, vallása, szociális rendje és kis vagyonszáma –, melyek most mind közvetlen veszedelemben forognak*.

Hiszem, hogy kölcsönös jóakarattal meg lehet találni a megértés útját. Minél hamarabb rálépünk erre, annál könnyebben; minél tovább halogatjuk, annál több új meg új függő kérdés mérgesedik el s annál több problémának a kiegyenlítésén kell fáradoznunk, amint pl. a tisztviselőkérdés is napról napra nehezebbé és bonyolultabbá válik.

Nem maradok a frázisoknál és bátor vagyok konkrét javaslatot terjeszteni Elnök Úr elé, kérném azonban, hogy azt kizárólag saját személyes tájékoztatására szolgáló, teljesen bizalmas jellegű közlésnek méltóztassék tekinteni.

Előrebocsátom, hogy csupán a saját iniciatívámból és kizárólag a magam nevében beszélek. Amit előterjesztendő vagyok, azt senki mással nem közöltem. Merem állítani azonban, hogy ismerem az erdélyi magyarság gondolkozását, lelkvilágát és tudom, hogy mik a vágyai, törekvései, eszméi és sérelmei.

Az idecsatolt irat tizenkét pontjában foglaltam össze az alapelveket, melyek alapján hitem szerint a román kormányzótanács és az erdélyi magyarság között meg lehetne teremteni azt a méltányos, igazságos, maradandó békét és egyetértést, mely nem abban áll, hogy a létező kormányrendszerbe egyik vagy másik népfaj a jobb jövő reményében fásultan *beletörődik*, hanem olyan impérium lenne, melyet *mindegyikük a magáénak vall és érez, ahhoz teljes lelkéből ragaszkodik* s nemcsak hogy nem törekszik, sőt nem is vágyik annak megdöntésére, hanem ellenkezőleg készségesen *hajlandó azt minden külső erkölcsi vagy fizikai támadással szemben megvédelmezni.*

Messeze vezetne, ha 12 pontomat külön-külön kívánám indokolni. A leglényegesebb szempont, amelyet éppen a magyarság ideológiájára s egész lelkivilágára való tekintettel nem mellőzhettem s hangsúlyozva ki kellett emelnem: *a jogfolytonosság elvének sértetlen fenntartása.* Ennek respektálását igen fontos gyakorlati érdekek is okvetlenül szükségessé teszik. A pesti forradalom nem tartotta a magyarság lelkének ütőerén kezét, mikor ezt az elvet figyelmen kívül hagyta; ezért kudarca előre látható volt.

Ne tévessze meg Elnök Urat az, hogy akadnak magyar emberek, kik kevesebbel, talán lényegesen kevesebbel beérik. Sokkal többen vannak azok, akik egyáltalában semmiféle egyezségről nem akarnak hallani. A megoldásnak olyannak kell lennie, mely a magyarság zömének, nagy tömegeinek lelkében teremt megnyugvást. Az erdélyi románságnak a legutóbbi évtizedekben folytatott küzdelmei világosan bizonyítják azt, hogy egypár gyöngébb gerincű, energiátlanabb ember csatlakozása valamely, a nép lelkétől idegen irányzathoz csak azt eredményezi, hogy a mérsékeltebb gondolkozásúak valósággal kiközösítettnek népük érzelmi világából, mely ennek következtében mindinkább a szélsőséges elemek befolyása alá kerül. Mig ellenben az 1867-iki kiegészítés története azt igazolja, hogy a mégoly népszerű szélsőséges politika is megbukik vagy legalábbis évtizedekre ábrándképpé foszlik akkor, ha a nemzet érzelmeivel számolva, komolyan, őszintén, fenntartás nélkül rálépünk a megértés útjára.

A csalhatatlanságot természetesen nem arrogálok magamnak s távolról sem állítom, hogy tételeim nem volnának diskutabilisak, sőt kétségtelenül igen sok változtatáson fognak keresztülmenni akkor is, ha itt is, ott is elfogadtatnak.

Én csupán az irányt kívántam megjelölni, az útvonal kitűzése, az út traszírozása további feladat.

Ha Elnök Úr javaslataimat tárgyalásra alkalmasoknak s lényegükben elfogadhatóknak ítéli, úgy erre vonatkozó közléseinek és kívánságainak tudomásulvétele után én gondoskodnék arról, hogy összehívassék egy hét-nyolc tagból álló szűkebb bizottság, melyben részt venne a három magyar egyház főpásztora, a katolikus, református és unitárius püspök, valamint négy-öt olyan független, tekintélyes vezető férfiú, kiket az erdélyi magyarság eddigi politikai múltjuk alapján őszintén, fenntartás nélkül, valóban vezetőinek vall és ismer. Ez a szűkebb bizottság volna hivatva arra, hogy az unió alapelveit a nagyszabeni kormányzótanáccsal egyetértésben véglegesen megformulázza; aminek megtörténte után összehívatték egy 120-200 tagból álló magyar nemzeti tanács, mely a kötött megál-

lapodást szankcionálná s a kormányzótanácsba a magyarság képviselőit megválasztaná.

Egy ilyen alapokra fektetett megállapodás nemcsak az Elnök Úr kormánya alatt élő magyarság helyzetét rendezné, de – amint Erdély történeti múltja igazolja – kiszámíthatatlan befolyással lenne a szomszédos – Szatmár, Debrecen, Nagyvárad, Arad stb.– vidékek magatartására is. Külpolitikai jelentőségét nem tudom ma innen megítélni, de bizonyára szintén nem volna lekcisinyelhető.

Ha Elnök Úr bölcs megítélése szerint javaslataim ez idő szerint nem képezhetik további tárgyalás alapját – nos akkor egyszerűen korai volt még a galambot a bárkából kibocsátani. Ez esetben csak az az egy kérésem volna, hogy jelen közlésemet, mely teljesen magánjellegű és bizalmas természetű, ennek megfelelően kezelni és egyszerűen meg nem történtnek tekinteni kegyeskedjék.

Fogadja Elnök Úr kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Dicsőszentmárton, 1919. március 24.

A kibontakozási tervezet, melynek „*Az erdélyi három nemzet uniójának alapelvei*” címet adtam, a következő 12 pontban foglalja össze a kontemplált megállapodás körvonalait:

1. Erdély három nemzete: a *magyar*, a *román* és a *szász nemzet* közös nagy érdekei: a közrend, személy- és vagyonbiztonság, a vallás- és lelkiismereti szabadság, a nyugodt kulturális és gazdasági fejlődés, a valódi szabadság és demokrácia védelmére s Erdély vérrrel szentelt földjének jövő boldogsága érdekében *szoros, fölbonthatatlan uniót és szövetséget köt egymással*.

2. Magyarország területi integritásának és Nagy-Romániának az erdélyi nemzeteket ez idő szerint egymással szembeállító problémája *külpolitikai* kérdésnek tekintetik s mint ilyen fog annak idején Erdélyország arra hivatott legális organumai által végleges megoldáshoz jutni, a három nemzet ezen unióban biztosított autonóm jogainak teljes respektálása és intézményes védelme mellett.

3. Ugyancsak külpolitikai kérdésnek tekintetik s mint ilyen fog elbíráltatni az a további kérdés is, hogy mely területek tartozzanak az ekként három nemzet szövetségéből álló Erdélyországhoz.

4. A három nemzet 24 tagból álló kormányzótanácsot alkot, mely 10 román, 10 magyar és 4 szász tagból áll, kiket saját nemzeteik ideiglenes képviselői delegálnak. Az így megalkotott kormányzótanács határozatait egyhangúlag vagy legalább kétharmad szótöbbséggel hozza.

5. A kormányzótanács tagjai töltik be részben miniszteri, részben államtitkári minőségben a szervezendő 12 tárcát, melyből 5 a román, 5 a magyar és 2 a szász nemzetnek jut akként, hogy a miniszter és az államtitkár egyik tárcánál se tartozzék ugyanazon nemzethez.

6. Mindazon szentesített törvények és egyéb jogszabályok, melyek Erdély területén 1918. október 31-én érvényben voltak, továbbra is teljes változatlansággal érvényben maradnak, azzal az egyetlen eltéréssel, hogy mindazok a jogok, funkciók és hatáskörök, melyek a tételes törvények értelmében ed-

dig a királyt és a magyar kormányt illeték meg, a törvényhozás további intézkedéséig a kormányzótanácsra szállanak át s Magyarország címere és jelvényei helyett Erdély címere és lobogója használandó.

7. A történelmi tradíciókra és az egyes nemzetek közötti féltékenységekre való tekintettel az erdélyi kormányzótanács *Gyulafehérvárt* választja székhelyéül.

8. Mindazon tisztviselők, kik 1918. október 31-én állásban voltak, állásukban, hatáskörükben és illetményeik élvezetében változatlanul megmaradnak. Előléptetésük, nyugdíjazásuk, fegyelmi eljárás alá helyezésük s elmozdításuk tárgyában a fennálló tételes jogszabályok irányadók.

A nagyszebeni román kormányzótanács által eszközölt tisztviselői kinevezéseket az erdélyi kormányzótanács en bloc szankcionálja és megerősíti; amennyiben azonban ezeket nem kívánná jelenlegi szolgálati helyükön alkalmazni és saját beleegyezésükkel nem volnának áthelyezhetőek, teljes illetményekkel rendelkezési állományba helyezhetőek.

9. Az erdélyi kormányzótanács tagjai s az ennek megalakulása után újonnan hivatalba lépő tisztviselők és egyéb közfunkcionáriusok a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy Erdélyhez hű leszek, Erdély alkotmányát, a három nemzet unióját és szabadságait, Erdély minden polgárának lelkiismereti, nemzeti és önkormányzati jogait tisztelem, megőrzöm, ahhoz teljes szívemből ragaszkodom; a törvényt megtartom, előljáróim törvényes rendelkezéseinek engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm s hivatalos kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segéljen!

10. A kormányzótanács megalakulásától számított 15 napon belül egybehívja az erdélyi országgyűlést akként, hogy az legkésőbb három hónapon belül összeüljön. A választások a kormányzótanács imperiumának alávetett egész területen a fennálló törvények szerint érvényes szavazati jog és eljárás mellett s a ma érvényben lévő rendelkezések szerinti választókerületekben hajttnak végre. Az országgyűlésre a választott képviselőkn kívül ülési és szavazati joggal meghívhatnak az erdélyi egyházak püspökei és egyházmegyénként egy-egy világi főemberük. A választások szabadságáért és tisztaságáért a kormányzótanács tagjai egyéni reputációjukkal és politikai becsületükkel felelnek.

11. A kormányzótanács a következő törvényjavaslatokat terjeszti az országgyűlés elé:

a) Erdély törvényhozó szerveinek organizációjáról és Erdély címerének, színeinek, valamint a három nemzet jelvényeinek használatáról;

b) az általános választójogról;

c) az agrárreformról;

d) a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló 1868. évi XLIV t.-c. olyatén megváltoztatásáról, mely az unióban szövetkezett három nemzet jogainak és méltóságának megfelelő;

e) a vármegyéknek a nyelvhatárokkal lehető összhangban való kikerekítéséről, ezzel kapcsolatban a köz-, igazgatási és igazságszolgáltatási területek és választókerületek szoros összefüggésbe hozataláról;

f) a büntetőtörvénykönyv olyan módosításáról, mely szerint arra való tekintettel, hogy Erdélyország szuverénitását a három nemzet a letéte-

ményese, felségsértésnek minősítették és aszerint büntettség minden olyan cselekmény, mely a három nemzet bármelyikének becsületét, faji öntudatát sérti, békés egyetértésük megbontására irányul és köztük gyűlöletet, visszavonást szít.

12. Erdélyi állampolgárok azok, akik

a) 1918. október 31-e előtt Erdély területén születtek vagy itt közhivalt viseltek,

b) akiket a törvényhozás honfiúsít,

c) az a) és b) alattiak törvényes leszármazói.

Erdély területén csak az erdélyi állampolgárok viselhetnek közhivalt, gyakorolhatnak politikai jogokat, bírhatnak ingatlant, lehetnek törvény által alkotott testületek és társadalmi egyesületek tagjai, valamint nyilvános számadásra kötelezett vállalatok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai s tisztviselői.

E pontozatok letárgyaltnak egy 7-10 tagból álló szűkebb bizottság által, mely a három erdélyi magyar püspök és a legtekintélyesebb erdélyi vezető férfiakkól állítatik össze.

Amennyiben a bizottság és a szebeni kormányzótanács között a pontozatokra nézve végleges megállapodás jön létre, úgy összehivatik egy szélesebb magyar nemzeti tanács, mely ezeket ratifikálja s a közös kormányzótanácsba a magyarság képviselőit megválasztja. E nemzeti tanács körülbelül a következőképpen állítatik össze:

A püspökök és egy-egy világi főember.

A magyar nemzetiségű és erdélyi születésű országgyűlési képviselők.

A legutolsó törvényesen kinevezett főispánok.

A kolozsvári egyetem rektora és dékánjai.

Az ügyvédi kamarák, kereskedelmi és iparkamarák, vármegyei gazdasági egyesületek, kir. törvényszékek és kir. ítélőtáblák elnökei.

(Gyárfás Elemér: *Egy át nem adott memorandum*. In: *Uó: Erdélyi problémák 1903–1923*. Erdélyi Irodalmi Társaság, Cluj-Kolozsvár, 1923. 143–153. Közölte még Pomogáts Béla: *Egy erdélyi autonómia-tervezet*. Magyar Nemzet 1988. 282. sz.; Magyar Kisebbség 4. évf. 1998. 1. [11.] sz.)